

היינו, חמישי, שישי, נתקיים הביקור ביום הראשון שלאחר שבת. מקום הקבר והשדה הרחב שמסביב לו, אשר היה קניינה של העדה הספרדית בירושלים נקראו בפי העם צדיק שמעון. בשער שכם בסמוך למקום, עמדו חמרים ערבים ויהודים כדי להוביל את המבקרים בשכר של שני מטליקים עד למקום. אלה שהתגוררו בשכונות מרוחקות יותר, הגיעו בכרכרות שכורות לשדה אשר עמד בדרך להר הצופים, סמוך למסגד הקטן אשר בשכונת שיח' ג'ראת, ומכאן המשיכו בדרכם מהלך צעדים מספר עד מקום ההילולה.

משפחות מבנות המון העם, שכל חג ומאורע חגיגי שימש להן שעת כושר להרבות בשמחה, הגיעו לצדיק שמעון משעות הבוקר. בשדה שליד הקבר ותחת העצים פרשו מחצלות, תלו חבלים על ענפיהם ועשו "קונאס" דהיינו נדנדות, בשביל הילדים. את היום בילו במאכל ובמשקה. מכל עבר בקע קולה של ה"תרבוקה", זה החוף העשוי חרס שהיה מצוי בכל בית ונקישותיו ליוו את השירים והמנגינות בכל מסיבת שמחה או מאורע חגיגי. מוכרי משקאות ו"דונדורמה" ו"בוזה" (מיני גלידה) הקימו להם דוכנים וסוכות והשקו כל צמא. מוכרי "כעכה וביד", כעכים וביצים קשות, "חמלה מלאנה", אפונה קלויה, "שער אל בנאת", שערות הבנות, עשו ביום זה עסקים טובים. נפתחו בתי קפה ארעיים של יהודים ושל ערבים, בהם ישבו החוגגים, ביניהם גם מוסלמים, על גבי שרפרפי קש, שתו קפה ועישנו נרגילה. וכשאול המלאי בבתי הקפה, היו בעליהם קופצים לעיר העתיקה ומשלימים את החסר.

אשר לקבר עצמו, שמעתי את דודתי ליוג'ה די קואינקה מספרת, כי לא ראתה אותו בעיניה, מלבד "מסתבס", ספות אבן שעליהן הדליקו גרות שמשי בתי הכנסת שבעיר העתיקה. בתו של חכם יהושע בורלא סיפרה, כי אביה שימש את אלה שבאו להעלות גרות בקבר שמעון הצדיק, כשם ששימש את הבאים להשתטח על קבר רחל אמנו.

אם ההליכה לצדיק שמעון היתה בשמחה ובששון, הרי החזרה בשעות הערב, היתה מלווה טרדות ובהלה. ילדים רבים טעו בחושך והוריהם חיפשו כשהם ממררים בבכי.

היו שביקרו ביום זה, בשעות שלפני הצהרים, בקברות "כלבה שבוע". את הזמן בילו באכילת "אסאדוס", נתחי בשר צלוי, ובישיבה ליד הבריכות שהיו במקום. כמו כן בקרו במערות תוך זחילה על ארבע, אגאתאס, בהחזיקם

בידיהם גרות שעה. קרה שהנרות כבו. אז היה הפחד תוקפם ומיהרו למלט נפשם מתוך המחילות.

כן נהגו לבקר בקבר חולדה הנביאה. ודודתי מוסיפה ומספרת: מסביב לקברה של חולדה הנביאה היה מעבר אבנים צר ומי שהצליח לעבור את המעבר הצר ברגליו הרי שהיתה לו זכות גדולה. אולם מי שלא הצליח ורגלו היתה "נתפסת" בין חריצי האבנים, הרי הוא לא יכול להוציאה, אלא בעזרת קריאת פרק מתהלים.

לקבר שמואל הנביא, הנמצא בכפר הנקרא "נבי סמואל", אשר ממנו הפגיו את ירושלים בימי מלחמת העצמאות, הלכו על גבי חמורים. קברו של שמואל הנביא, מצוי בתחתיתו של אולם, שאליו היו נכנסים המבקרים. באמצע האולם היתה רשת ברזל ומתחתה נראה הקבר שהיה מכוסה בפרכיות. שאלתי את דודתי: האם לא היה חשש מאיוז פגיעה כלשהי בביקורים אלה במקומות בודדים ונדחים? והיא השיבה בתיווך:

"מוס קיריאן מונג'ו", הערבים חיבבו אותנו מאד. "נו טיניאמוס אפרטא-מינטוס", לא היו קיימים בינינו הבדלים.

התיירים שהגיעו מחוץ לארץ, נשתוקקו במיוחד לבקר במקומות הקדושים האלה שעליהם שמעו עוד בגולה. תודות להם זכו גם תושבי ירושלים העתיקה לבקר במקומות שלא תמיד מזדמנת להם השעה לבקרם.

ג

בחג השבועות, כמו בשאר החגים, לא נשכחו העניים אשר הסתירו את עניים. עוד בפרוס החג, ערכו אמותינו "קוויטאס", קיבוץ גדבות, מגביות של מאכלים ותבשילים ובגדים ששלחם בהסתר למשפחות צנועות מרובות ילדים "פאמיוואס". רואה אני אותן את "העסקניות" הללו עולות במדרגות הבית לבושות מעילים ארוכים העשויים ממשי שחור (אלפקה) כשעל ראשיהן ה"פישו" השחור. פותחות בברכה ושואלות בשלום אמא ובני הבית. לאחר שתיית הקפה, היו מספרות בעדינות על מטרת ביקורן ועל מצבן הקשה של משפחות מסויימות. אחת העסקניות מחזיקה בידה מטפחת לבנה ובה מספר מטבעות. כשהיתה אמא מוסרת את תרומתה בידיהן של העסקניות הפעילות הללו שהיו מכובדות ומוכרות, היה אודם קל מכסה את לחייה ואומרת להן: "פירדונאמי" (סלחו לי) על שאין באפשרותי לתת

תרומה גדולה יותר. ולאחר קבלת התרומה היו נפרדות ממנה במלים "איון זכות גראנדי" (עשית מצוה גדולה).

וכיצד הכרתן את המשפחות הנצרכות? שואל הייתי את דודתי. הכרת פניהן ענתה בהן, ^{היתה משיבה לי} היתה משיבה לי. ולא רק בחגים ומועדים זכרנו אותן. בכל מסיבה משפחתית פקדנו אותן, כגון אירוסין, חתונה, ברית מילה, פדיון הבן ועוד. בית התמחוי שימש מרכז אספקה לנצרכים בכלל וגבאי ועסקניו השכילו לחלק את מנותיהם ובו בזמן להצניע מעשיהם.

חג השבועות נבדל משאר החגים בבגדים שלבשנו. אבא נהג ללבוש גלימה צבעונית. בעלי בתים לבשו "גיטריס די סידה קון סיראאיקאס די סידה", כלומר קפטנים של משי עם פסים של משי, "קושאק", היינו, אבנט משי יפה שהקיף את המתנים; "סאקו" כלומר, מעיל שצבעיו היו שונים ושוליו הגיעו עד הברכיים. ועל כל אלה התרבוש הגבוה והמגוהץ למשעי.

הנשים לבשו שמלות לבנות עשויות מבד שנקרא "וולס" ומקושט בפרחים ירוקים, "קון רוזאאיקאס מביס". כן נפוץ היה הבד שנודע בשם "קורנישס" עשוי מ"רופה אינקו'ידה" בד בעל קיפולים.

גם את הילדים הלבישו בגדים לבנים. שלוש פעמים בשנה נהגנו ללבוש בגדים חדשים: בראש השנה, בחג הפסח ובחג השבועות. לחגים אלה מצפים היינו בקוצר רוח. שלא כבימים אלה, מעירה דודתי, שבכל שני וחמישי "סי אינסטריאנאן פוסטאניס מואיבוס", לובשים בגדים חדשים. בגד חדש שמלה חדשה, היו באותם ימים מאורע נכבד.

ומה היה לבושן של הנשים האשכנזיות? הן, האשכנזיות, אומרת דודתי, לבושן הדור היה שלא כשמלותינו שלנו הפשוטות. ואין פלא בדבר, מוסיפה היא בחיור. להן היה "חילוק" דבר שאנו לא זכינו לו. הכולל שלנו עני היה. על שמלותיהן לבשו סינרים רקומים "דנטאלאס קון בריליס", תחרים שזורים חוטי כסף. גם בלכתן לבית הכנסת לבשו הנשים האשכנזיות את סינריהן היפים. ואילו הסינרים שלנו, שפשוטים היו, שמשו לנו רק בשעות העבודה.

אחד המשחקים המיוחדים לתקופה שבין פסח לשבועות, היה המשחק "בקואישקוס", חרצני המשמשים. וזה המשחק: חופרים היינו גומה בחצר וזורקים לתוכה ממרחק כמה פסיעות חופן חרצנים. מי שהיה בר-מזל וחרצניו הגיעו ליעדם, זכה בכל החרצנים שנצטברו בגומה משאר חבריו.

כן היינו מכינים משרוקית מחרצן של משמש. היינו לוקחים חרצן ושוחקים

אותו משני צדדיו במים מעורבים בעפר, עד שהקליפה היתה מתרככת משני צדדיה נוקבים חור ומוריקים את תוכנו והרי לך משרוקית.

החרצנים שנאגרו בדרך זו, נשמרו בשקי בד וביום תשעה באב שהיינו חפשים מלימודים ישבנו על הארץ ועסקנו בפיצוחם בעזרת אבנים. אח תוכם של החרצנים, היו אמותינו משרות במים מלוחים כדי להוציא את טעמם המר. החרצנים המתוקים שימשו כיבוד לאורחים, "מזה" לכוסית יי"ש, או לקינוח סעודה. כן שימשו החרצנים המתוקים לקישוט עוגות-מאכל תאווה לגדולים ולקטנים.

בשנים מאוחרות יותר נשתרש המנהג להעלות מדורות "משעאלאס" בל"ג בעומר. מנהג זה למדנו מהאשכנזים לאחר שעקרנו לירושלים החדשה.

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה
 ילדות בירושלים הישנה - א פרקי הוי מימים עברו (שבת ומועד) יהושע, יעקב בן חנניה גבריאלי עמוד מס : 5

בין המצרים ותשעה באב

הוצאת מוסד הרב קוק

ראש-חודש-אב הגיע וכבר השתרר עלינו דכאון. למעשה, ימי האבל תשעה באב ניכרו בחיינו עוד משבעה-עשר בתמוז, שכן מיום זה התחלנו נוהגים בעצמנו כל מיני חומרות, מהן גלויות מהן סמויות. בשר לא בא אל פינו, פרט ליום השבת. כל מאכלנו היה דגים ומרק עדשים וגבינות. רבנינו לבשו גלימות שחורות, בלויות וישנות. הגלימות הצבעוניות נעלמו, והגרביים שחורים היו אף הם. נדמה היה כי הם היו מבשרי האבל ושליחיו. מסיבות וחגיגות לא נערכו. הכל נדחה לאחר ט"ו באב. בשעות אחרי-הצהרים הניחו חסידים ויראי שמים את עסקיהם וישבו לקרוא "תיקון". אנו הילדים נוהרנו לנפשנו כיון שימי בין המצרים מועדים הם לאסונות, חלילה.

ילדי שכונת מונטיפיורי הוזהרו בימי בין המצרים מלהתקרב "לברכת אל סולטאן" היא הברכה העליונה שלרגלי הר ציון מחשש שתמשוך אותם לקרקעיתה כמנהגה למשוך ילד אחד מדי שנה בשנה. ואילו אנו הילדים הוזהרנו על-ידי אמותינו לבל נתקרב לבורות המים של השכונה פן "נקבל סחרחורת" ונפול חלילה לתוכם.

הימים שבין שבעה עשר בתמוז וט"ו באב נקראו בפי הורינו "לאס טריס סימאנאס", דהיינו שלושת השבועות שבהם לא הסתפרנו. ואילו בערב ט"ו באב היו ידיהם של הספרים בעיר העתיקה מלאות עבודה שכן באותו ערב סרו כלם להסתפר וביחוד, אנו הילדים.

בשלושת השבועות הללו לא נהגו אמותינו לסייד את "הדירידוריס" דהיינו שולי הקירות שבחצר הבית והמטבח, כשם שנהגו לעשות זאת בכל יום חמישי. בשלושת השבועות הללו לא הבריקו המקומות הללו בלובן הסיד. ביום תשעה באב נהגו אמותינו גם לכסות בסדין את המראה כשם שנוהגים לעשות כן בשבעת ימי האבל.

את הסעודה המפסקת בערב תשעה באב לא אכלנו ליד שולחן. אמי

היתה נוהגת ליטול גיגית של כבסים והופכת אותה על פניה, פורשת עליה סדין ועורכת כמה כרים סביבה. היו שהשתמשו ב"סיני" — קערת נחושת עגולה וגדולה שנועדה לניפוי חיטה בשביל המצות לפסח. שלא כמנהגנו תמיד יושבים היינו בשקט ובדממה. שתינו מרק עדשים שטעמו היה תפל בפינו ואכלנו "במיא", מאכל בדוק המשקיט את הצמאון. נמצאו משפחות שכל מאכלן היה ביצים במיץ עגבניות בלבד. הסעודה נאכלה בשקט ובדממה ובלי תאבון יתר וברכת המזון נאמרה בקול ענות חלושה. מיד לאחר מכן נזדקף אבא ממקומו וניגש אל ה"בורון", כלומר השידה עם המגרות, נטל גלימה ישנה ונעל נעלי בד. אחר כך פנה אל ארון הספרים והוציא משם את ספר הקינות, ובלי אומר ודברים פנה הלך לבית הכנסת.

בית הכנסת של בית היתומים הספרדי לבש ביום תשעה באב פנים זועפות, אפורות. הכרים שהיו ערוכים סביב סביב לספות הונחו על הרצפה, על גבי מחצלאות. "התיבה" שמקומה הקבוע היה באמצע בית-הכנסת הועתקה ליד ההיכל ו"המגרעת" שנתהוותה עקב כך השרתה דכאון. מעל היכל הקודש הורדה הפרוכת רקומה אותיות זהב אשר שיוותה תמיד מראה חגיגי והוא נגלה עתה בכל מראהו הקודר. למרגלות ההיכל ישבו על הרצפה שני החוננים הנודעים של בית הכנסת הרב אברהם פילוסוף ומר אבי הרב חנניה גבריאלי יהושע זצ"ל, ולצדם שני ארגזים פשוטים וערומים ששימשו דוכנים לספרי הקינות. יחידי בית הכנסת, בעלי בתים אצילים ואמידים כגון סניור סנור שמחה ובניו, אלבאראניס, נאצר, יצחק לוי החברוני (אל ח'לילי) ובניו, חיים הדיה ועוד, כרעו אף הם על הרצפה ליד מקום מושבם. בתווך ישבו יתומי המוסד, חכם אלעזר לוי היה משגיח "בשבע עינים" על היתומים לבל ישתוללו ביום אבל זה.

אם בכל ימות השנה היו פניו של הרב אברהם פילוסוף חמורות הרי בליל תשעה באב היה זועם שבעתיים. נדמה היה כי בית המקדש חרב בימיו. אני יושב הייתי סמוך לשני הרבנים ועיני מרצדות מפינה לפינה, אך במיוחד עוקב הייתי אחרי מעשה-הקונדס של יתומי המוסד ומאד הש-תוקקתי לשבת במחיצתם.

אנו הילדים לא תפסנו את מוראו של יום זה. ירושלים עמדה על תלה ושכונות חדשות הלכו ונבנו. ל"בית המקדש" היינו נכנסים לעתים קרובות, אם כי לאחר שהיה נודע להורינו על כך היו נוזפים בנו קשות. ילדי

המוסלמים הזמינו אותנו לפעמים לשחק בחצרם. אלא שבית מקדש זה לא היה לו כל דמיון לבית המקדש שעליו למדנו בתנ"ך. מגגות הבתים בעיר העתיקה ראוהו אבותינו ואמותינו. הם שמעו ביום ובלילה את קריאות המואזינים מעל צריחיו, ובימי הקיץ כשהמחסור במים היה גדול שתו את המים שהובאו על ידי "שואבי המים" ("האסקה") שנשאו נאדות עור ("הקירבאס") מבורות המסגד.

מטעמים אלה לא עמדנו על משמעותו של אבל תשעה באב. בשעת כיבוי האורות, בתפילת מעריב, היינו עושים מעשי־שובבות ואילו את הקינות שרנו בנעימה עליזה כשם ששרנו את הפיוטים בראש השנה ויום הכיפורים. במיוחד מצפים היינו לקינה "מדי שנה קינה בליל זה מזומנה בו היתה כאלמנה", שכן מוסיפים היינו בלחש בית משלנו שחיברנו בעצמנו הדומה לבית שבקינה בשפת לאדינו "מדי שנה קינה לוס גואיבוס אין טחינה וכו' (הביצים בטחינה).

פתיחה לתשעה באב שימשה קריאת "האזינו השמים ואדברה" מפי הרב פילוסוף ולאחריה הקינה "למי אבכה וכף אכה". קינה זו הכניסתנו לאוירה של אבל ועצבות.

לאחר הקינות עבר לחש בקרב יתומי המוסד. קרבה ובאה השעה שאליה נשאו את נפשם. חכם אלעזר לוי שהיה שקוע עד כה בספר הקינות ומחזיקו קרוב לעיניו מחמת קוצר ראייתו, קם ממקומו לפי רמז שנתן לו הרב פילוסוף, והתחיל לעמם את הפתילות שבמנורות הנפט שהיתה תלויה בתקרה ושל אלו שהיו קבועות בכתלים. במקומן העלה נר בודד על גבי תיבת העץ שהיתה סמוכה למקום מושבו של הרב. בשעה זו דומה היה הרב פילוסוף לירמיהו הנביא בשעתו. קולו העצוב חדר למעמקי בטן. בית הכנסת שרוי היה בחשכה רבה ואור הנר הבודד היה מרצד על גלימתו ומצנפתו ועורר בנו הילדים פחד ואימה. דמותו השחורה עטופה היתה אבל ויגון ומגרונו בקעו בקול־בכי המלים "אז בחטאינו חרב מקדש ובעוונותינו נשרף היכל". כמה מיחידי בית הכנסת שזה מקרוב עלו לירושלים מארצות המזרח הזילו דמעות למראה בית הכנסת השרוי בחשכה. מאפלת עזרת הנשים עלה בכי עצור.

הרב פילוסוף פתח בהזכרת מניין השנים מאז חרב בית המקדש באלו המלים: "אחינו בני ישראל שמעו. היום אלף... שנחרב בית מקדשנו

ותפארתנו. נפלה עטרת ראשנו. אוי נא לנו כי חטאנו^{אור החיים}. ולאחר מכן השמיע הרב כמה דברי כיבושין באזני העדה.

בבתי כנסת רבים נהגו לכבות את כל האורות. אף נר בודד אחד לא דלק. חכם דויג'ון פיזאנטי אשר נהג לבוא משכונת מונטיפיורי הישנה לבית הכנסת של רבי יוחנן בן זכאי נוהג היה לשאת את דרשתו כשבית הכנסת כולו היה עטוף בחשיכה גמורה. כל המחזה הזה אמר לי מר ש. סידים, השרה עלינו עצבות מדכאת ובעלותינו על משכבנו באותו לילה לא יכולנו להרדם על נקלה.

חכם אלעזר לוי העלה את הפתילות במנורות ובית הכנסת נתמלא שוב אור ^{אור החיים} אם כי עדיין עמום משהו. אז הגיעה שעתה של הקינה שרק לרב פילוסוף, לאבא ולי, היתה חזקה עליה ורק אנו היינו מגידים אותה. קינה זו לא היתה כתובה עלי ספר בין שאר הקינות אלא אני עצמי העתקתי ^{אור החיים} בעצם ידי והדבקתי בפנים ספר הקינות. קינה זו פותחת במלים: "קול ברמה נשמע בלילה קול נהי מציון המהוללה". מחברה של קינה זו, הוא הרב חיים הכהן מארם צובא, ונהגו לאמרה עם בקשות הבוקר. אהבתי את מנגינתה של קינה זו והנני אנהב אותה עד היום ^{אור החיים} והיא מנסרת באזני ועולה מקרבי בשעת צער ועצב.

כשיצאנו מבית הכנסת היתה הלבנה מאירה פניה לנו. הביתה נכנסנו על בהונות רגלינו. הנשים ישבו על אדני החלונות ושוחחו אלו עם אלו. אור לא הועלה. אנו הקטנים נמנענו מלהיכנס למטבח כדי שלא נסתכל לעבר "הטינאג'ה", זה סיר החרס הגדול והעמוק שעמד מוצנע בפינה שמאחורי הדלת וגירה אותנו במימיו הקרים. בשעה מוקדמת עלינו על יצוענו. דוממים ושחוחים הלכנו ביום תשעה באב. לא דרשנו בשלום אדם ולא השבנו שלום.

בערב תשעה באב נהגו רבים לקרוא את מגילת איכה ברחבת הכותל המערבי. קבוצות קבוצות היו נכנסות ויוצאות מרחבת הכותל בשקט ובדומיה זו היתה מעין תהלכות אבל חרישית.

ב.

קינות הבוקר שונות היו מקינות הערב. ארוכות היו ומספרן רב. מהן קינות שנאמרו בפי שני הרבנים-החזונים, מהן קינות שנאמרו בפי הכל. גם האוירה בבוקר שונה היתה מזו של ליל אמש. לא היה כיבוי מנורות ואף לא מעשה

שובבות. באמצע תפילת שחרית, לפני אמירת מגילת איכה, עבר חכם אלעזר על פני כל המתפללים ובידו צלחת מלאה אפר שכל יחיד היה טובל בה שתי אצבעותיו ושם אפר במצחו. זוכר אני את החיוך שעלה בפניו של אבא פעם אחת כשנטלתי גם אני בשתי אצבעותי מנה הגונה של אפר ומרחתי בו את מצחי הקטן.

הגיעה שעת הקריאה במגילת איכה. הפרק החמישי נועד לנו הילדים לקריאה וניגונו שונה היה משאר פרקים שבאיכה. טעם מיוחד היה לפסוק "יתומים היינו ואין אב". כאן הורגש הפסוק במלוא משמעותו. משהגענו למלים נפלה עטרת ראשינו, השחנו כולנו את הראש עד הרצפה והטחנו אגרופנו בחזנו באמרנו "אוי נא לנו כי חטאנו".

שאר הקינות שבתפילת שחרית, קצתן עצובות היו, קצתן אפופות רוח-נחמה ופיוס. לא כל הנאמר קלטנו. כשפתח אבא באמירת הקינה "דממו שרפים מזמר וחיות ואופנים ממשמר", אחזה אותנו רעדה. דוממים ועצובים ישבנו. אך הוא לא נתן לנו לשקוע זמן רב בדכאון. אך זה סיים את הבית האחרון פתחנו אנו בקינה אחרת שניגונה מעודד. "שאי קינה במנגינה בת ציון ונודי שבי דומם כי שמם בית מקדשי והודי ברח דודי ובא שודדי וגם גלה כבודי".

את הקינה המפורסמת "אלה אזכרה ונפשי עלי אשפכה כי בלעוני זאבים כעוגה בלי הפוכה" אמרו שני הרבנים יחד. אבא הסיר את משקפיו כדי לנגב את הדמעות שעלו מדי פעם בפעם בעיניו. זוכר אני בכאב את הבית שנהג להגיד בהטעמה רבה, אולי משום ששמו נזכר בו, "צוה להוציא רבי חנניה בן תרדיון מבית אולמו". וכך עברו הבתים מפיו של חזן למשנהו. ובסיימם פתחנו אנו בקול רווי צער וכאב, ב"אמרה ציון מצאוני עוני לארץ אחרת יצאוני בני".

שעת פתיחת ההיכל מתקרבת. אנו קמים על רגלינו ומקדמים את המעמד בקינה "קומי וספדי תורה ועשי קינות זכירה". קינה זו נסתיימה במלים "צעקה גדולה ומרה זאת חוקת התורה". לאחר מכן פתח הרב פילוסוף בקינה "במקום אשרי העם איכה זהב יועם במקום גדלו המונינו נפלה עטרת ראשינו". כיום, כשאני מעלה בזכרוני את נעימתו העצובה של הרב פילוסוף הנני נוכח שוב כי אכן הוא היה החזן היחיד אשר ידע להשרות הן על ימי אבל הן על מועדים, אוירה של קדושה ועצבות כנדרש.

רואה אני את הרב פילוסוף, מחזיק בידו את ספר התורה שבדומה להיכל
 ערום היה ללא מטפחות המשי שעטפו אותו בכל ימות השנה וללא רימונים.
 ברגע זה דומה היה הרב, למי שנושא יתום בזרועותיו. הוא הניחו על גבי
 התיבה ללא גילויי החיבה שהיינו נוהגים בו כאשר היה עובר בכל ימות
 השנה בין המתפללים. הכהן עלה לספר התורה ללא ברכת "יעלה בכבוד"
 ואת ברכתו אמר בלחש. וכך החרו החזיקו אחריו לוי וישראל. הרב קרא את
 הפרשה "כי תוליד בנים ובני בנים", בניגון קודר ובלחש. שונה היתה קריאת
 התורה ביום זה מהקריאה בשבתות ובחגים.

הרב פילוסוף נוהג "לעלות" בעצמו לקריאת המפטיר. וההפטרה אחד מקרא
 ואחד תרגום בלאדינו, בשביל אמותינו וסבתותינו שלא כולן ידעו לשון
 עברית. עוד מהדהד באזני קולו הרווי חום ונעימות של אבא כשהתחיל לקרוא
 "דישו ירמיה איל פרופיטה אה ישראל". הרב פילוסוף החרה החזיק אחריו והיה
 זה בחינת דו־שיח בין השניים שהשתלב בבכי הנשים שבעזרה.

ההפטרה בתרגומה ללאדינו, תארה את חורבן הבית ואת הריגתם של
 עשרת הרוגי מלכות. והתאורים היו מזעזעים ומרטיטים. זה היה סיפור מלא
 כאב אשר לשמעו הזילו דמעות לא רק הנשים שבעזרה, אלא גם "מבני עמך".
 בשוכנו הביתה הסתגר אבי בחדרו וקרא את איוב. חצר בית היתומים
 שממה. נותרו בה משתעשעים, רק היתומים הקטנים שטרם הגיעו לגיל בר-
 מצות. ואילו הגדולים התהלכו פה ופה חיוורים מחמת הצום וחיכו לתפילת
 מנחה. בניו של הסוחר יצחק לוי, הביאו אבטיחים כדי להגישם פלחים
 פלחים למתפללים לאחר תפילת מעריב.

ג.

אביא להלן כמה מעוללות תשעה באב.

בליל התורבן נהגו כמה מתושביה הותיקים של שכונת ימין משה, זו השכונה
 שכוננה השר משה מונטיפיורי, לשבת בצוותא בביתו של הסוחר המכובד
 והתקיף נסים יעיש כדי לשמוע את ה"אינדיג'אס" (הקינוח) בלאדינו. כן ישבו
 והאזינו לקריאת איוב מפי הפיטן הנודע בקולו הערב באותם הימים, סיניור
 אשריקו.

יהודי ארצות המזרח שהתגוררו בירושלים התיחסו לצום וליום האבל
 ביראה רבה. מספרים על יהודי שעלה לארץ מקוקו ונכח בליל תשעה באב
 בבית הכנסת של רבי יוחנן בן זכאי בירושלים העתיקה. כששמע את דרשתו

של הרב בעת כיבוי האורות געה בבכי רב. לאחר תפילת ערבית ראה יהודי קוקזי זה את הרב משוחח עם יחידי בית הכנסת כשחיוך על פניו. לא יכול היהודי הקוקזי להבין את התמורה שחלה ברב ושאל את יחידי בית הכנסת לפשר הדבר. כיצד יתכן שהרב אשר עתה זה געה בבכי וגרם שגם אני אבכה על חורבן בית המקדש, עומד לו ומשוחח בלב קל כאילו לא אירע דבר. הוא כה התרעם על המעשה עד שדומה היה כי הוא מבקש להכות את הרב. שכנינו המוסלמים לא הבינו את פשרו של יום האבל, שהיה שונה מצום יום כפור. ראגב ביי נשאיבי, ראש עיריית ירושלים, שאל פעם את גזבר העיר היהודי, ח'אוג'ה יוסף ברזאני: למה אתם מעשנים ביום זה? ענה לו: רק עד הצהרים אסור לעשן ואילו לאחר מכן מותר לעשן. השיב לו ראגב. "אנתום מוש מותדיינין" (אין אתם שומרים דת כהלכה).

רק לאחר מלחמת העולם הראשונה וראשית התגבשותה של התנועה הלאומית הערבית בארץ, החלו המוסלמים להבין את פשרו הלאומי של יום האבל, ומכאן הסיקו המופתי חאג' אמין אל חוסייני ואנשי המועצה המוסלמית את המסקנה, שאבלם של היהודים הוא על חורבן בית המקדש, ועז רצונם "לבנות על חורבותיו את בית המקדש". השיח' עבד אל קאדר אל מוזפר שהכרתיו פנים, מסית ידוע ובעל לשון שנונה, עלה פעמים מספר למכה כדי לעורר את עולי הרגל מכל ארצות האיסלאם נגד היהודים הזוממים להשתלט על מקום המקדש. וכהוכחה לדבריו הראה להם את התמונות שנהגנו לקשט בהן את הסוכה שבמרכזה תמונת בית המקדש.

בשנות העשרים והשלושים למאה זו, נהגו בני נוער וגם מבוגרים להקיף בהמוניהם את חומת ירושלים בליל תשעה באב. סמטאות ירושלים העתיקה המו בלילה זה, וממשלת המנדט נאלצה להעמיד שמירה של שוטרים לכל אורך הדרך עד לכותל המערבי. בראש התהלכה הלך המורה הותיק, דוד אבישר ז"ל אשר גולל לפני המשתתפים בלשון עברית צחה ובהיגוי מזרחי את פרשת חורבן הבית. בין המשתתפים היו גם עולים חדשים שביקור זה ליד הכותל ראשון הוא להם.

ביום תשעה באב, נהגו סוחרי ירושלים לפתוח את חנויותיהם לשעות ספורות בלבד. רבים התכנסו ליד הכותל המערבי, מהם כרעו על המחצלות שהיו פרושות על הרחבה שלפני הכותל, מהם ישבו על הרצפה וקראו את מגילת איכה.

[אוצר החכמה]

[נח"ח 1234567]

מאחר שלא בא אל פינו בשר מראש אב חודש ועד התשעה בו (פרט לשבת), נסגרו כל האיטליונים והשוחטים ועוזריהם נטלו לעצמם חופשה. כמה מבעלי האיטליונים ירדו ליפו כדי לרחוץ בימה. תושבי שכונת מונטיפיורי, היא ימין משה, מספרים כי בליל תשעה באב, עולה היה קול בכי עצור מקבר זכריה הנביא שבמורדות הר הזיתים. ועוד מספרים ותיקי השכונה, כי בשעת כבוי האורות בליל תשעה באב, הוציאו מכיסיהם, הצעירים שבעדה, מחטים גדולות כדוגמת אלו שהשתמשו בהם הסבלים הערבים לתפירת שקים שנקראו בשם "אמסאליס". לתוך העינים של המחטים השחילו חוטים עבים ותפרו את גלימותיהם של הרבנים אלו באלו. מחטים אלו אפשר היה לקנותן בשוק הבשמים.

כיום פסקו הביקורים ליד הכותל המערבי. מעל מצפה בית גבוה, אנו משקיפים על החומה ועל הר הבית ולבנו דווה שאין אנו יכולים לקרב אליהם. בשעה זו קמים לתחייה ימי ילדותנו, סמטאותיה של ירושלים ובתי כנסיותיה. ספר הקינות בידי, הוא ספר הקינות של אבא, הולך אני אל בית הכנסת לשפוך שיחי על חורבן הבית. שעה שאני פותח את הספר, דומה עלי שהנני שומע את קולו של אבא מהדהד באזני ולבי נכמר בקרבי.

[הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה]

ילדות בירושלים הישנה - א פרקי הוי מימים עברו (שבת ומועד) יהושע, יעקב בן חנניה גבריאלי עמוד מס: 23

ימי ראש חודש היו לנו בבחינת חג וזוטא, שלזכרם מתעוררים בי געגועים עמוקים. בזמנים אלה אין ימי ראש-חודש ניכרים כלל ועל אחת כמה וכמה שאין הם מטביעים שום חותם על חיינו. אולם לא כן היה באותם ימים רחוקים של ילדות.

לראש-חודש נועדה ברכה מיוחדת ולבבית כמו לכל חג אחר. "ראש חודש טוב ומבורך", כך ברכו אבותינו אלה את אלה בסמטאות ירושלים העתיקה ובשכונות הראשונות שהוקמו מחוץ לחומה. ולברכה זו תשובה בצדה: "עליכם ועלינו מבורך".

חכם אלעזר לוי, הממונה על המשק בבית היתומים הספרדי, אשר לרגל תפקידו נועד עם אבא תכופות עד שעה מאוחרת בלילה, נוהג היה להיפרד מעליו בברכה שנגעה מאד אל לבי, ושרק היום עומד אני על יופיה: "בטוב ילין מר", ואבא היה משיב "וברחמים תקיצו". זו לא היתה ברכה מן השפה ולחוץ, אלא ברכה שנבעה ממעמקי הלב והיא יצאה מפיהם של המברכים, כשאר כל הברכות שנאמרו בימי חג ומועד, בשלוה, בכנות, ברחבות-לב ובקול נעימה דקה כיאה לבני המזרח. אותה שעה היו פניהם מאירים ואפופים שמחה.

ראש-חודש חל, כידוע, פעמים ביום חול פעמים בשבת. כשהיה חל ביום חול, דומה היה לכעין שבת-זוטא, שבה היתה לנו הרגשה של חרות ושלות-נפש אם כי שונות מאלו שהיו נחלתנו ביום השבת.

עוד בערב ראש-חודש הורגש בבית הכנסת בואו של ראש-חודש. בין מנחה למעריב שוררנו "ברכי נפשי את ה', ה' אלהי גדלת מאד" ובשעת העמידה לתפילת "שמונה עשרה" הכרזנו, אנו הילדים, בקול שיש לומר תפילת "יעלה ויבוא".

הקונדסים שבינינו, היו חוזרים מידי פעם בפעם על הכרזה זו. עד שחכם

אלעזר שהיה אותה שעה ב"עמידה" היה מפנה את פניו אלינו, זורק עלינו מבטי זעם, קורא ברוגזה מתוך התפילה מלים אחדות, בקול רם, שכן לא יכול היה להפסיק את תפילתו.

תפילת שחרית של ראש-חודש היתה קצרה. לא נפלנו על פנינו לתפילת "תחנון", כמנהגנו בימי חול רגילים. דבר זה הורגש במיוחד כשחל ראש חודש בימי שני או חמישי. גם ב"תלמוד תורה" הורגשה שמחת ראש חודש, ביום זה היו באים הגבאים לבחון אותנו ולעמוד על ידיעותינו בלימודים. הרבנים — המלמדים היו מעודדים אותנו בדברי חיבה, ומאירים לנו פנים, שלא כמנהגם תמיד שכן רצו כי לא נכלים אותם, ונשיב לשאלותיהם של הבוחנים ללא יראה ובעיקר שנענה "לענין".

ביום זה נפסקו הלימודים בשעת הצהרים שלא כשאר הימים שהיינו לומדים בהם עד חשכה. אם חל ראש-חודש ביום נאה בעונת החורף, יוצאים היינו אל מחוץ לחומות ומרחיקים לכת עד כפר השילוח ו"באר איוב" (שקראנו לו בקיצור "ביריוב"), זה הנחל שמימיו גואים בשנה משופעת גשמים. תענוג מיוחד רוינו מאכילת החסות של כפר השילוח שהיו ידועות בטעמן.

גם המלמדים שלנו גלו אלינו בטיולינו, כדי להינפש מעמלם. לפעמים היינו הולכים לסביבה קרובה יותר, לבית הקברות של הקראים ("בית החיים די לוס קראים"). שם מצויות מערות, החצובות בסלע. בעונת החורף היו מצטברות בהן שלוליות של מי-גשמים. במקום נאה זה שממולו נשקף כפר השילוח ושהיה מוקף עצים רבים, היו המלמדים שלנו פורשים מחצלות וסועדים את לבם בבשר שהיה נצלה על גורי עצים שאספנו, אנו התלמידים, ומקנחים בכמה לגימות של יין מהבקבוקים שהמלמדים הביאו אתם מתחת לגלימותיהם. אולם טיולים אלו, לא תמיד התנהלו על מי מנוחות. לפעמים היה פורץ ריב בינינו לבין הרועים הערבים הקטנים, שרעו את צאנם בקרבת מקום, שבסופו שימוש "בקלעים" (מוגיאות) וידיית אבנים. (הערבים עלו עלינו בקליעה למטרה). במקרים כאלה היו המלמדים נאלצים להפסיק את סעודתם וממהרים לחזור בבהלה אל רובע היהודים רוגזים ורוטנים על אשר השבתנו את שמחתם.

אם אנו, תינוקות של בית רבן, ניצלנו יום זה לפי דרכנו, הרי לאמותינו היה זה יום של התפרקות מעול העבודה הקשה. שכנות וידידות נפגשו אלו עם אלו, סעדו בצוותא וזימרו ביחד. "אסינטאר קון ביוזנאס", כלומר

כילוי בחברותא עם שכנות — זה היה התענוג הגדול והמיוחד. שעות רבות ישבו על ספל קפה עם "ביסקוויט", אלה הכעכים המלוחים והפריכים שהטבילו בתוך הקפה השחור, וגילגלו שיחה בענינים שונים. "לי גוסטה חברה" (אוהבת חברה) נוהגות היו לומר על אשה שהיתה מבלה את שעות הבוקר או אחרי הצהרים בביקורים אצל שכנות.

מספרת דודתי לבית קואינקה: נהגנו להתאסף בראש חודש שכן ביום זה היינו פנויות מעבודה. לא תפרנו, לא כבסנו, אף לא בישלנו לא עדשים או "גארבאנסוס" (אפונה) ו"אבאס" (שעועית) — מאכלים מקובלים לכל שני וחמישי. לכבוד יום זה הכינונו מטעמים ערבים יותר, כגון בשר ואכלנו ושרנו בצוותא, ובעיקר פטפטנו הרבה, וכל אחת מאתנו פתחה את סגור לבה. לפעמים הצטרפו אלינו גם שכנות מוסלמיות שקיימו אתנו קשרי ידידות וחברתנו היתה חביבה עליהן. כמה מהן אף שוחחו עמנו באיספניולית רהוטה "כומו אונה די לאס מואיסטראס" (כאחת משלנו), ואילו "הבוליסאס" (המבוגרות שבינינו) עשנו "נרגילה".

סבתותינו מספרות: לא נתן הקדוש־ברוך־הוא את ראש חודש לעמו ישראל אלא בזכות הנשים בלבד. כשביקש אהרן לעשות את העגל לאחר שבושש משה לרדת מההר לא נתנו לו הנשים עדיהן כפי שמצאנו כתוב "ויתפרקו כל העם נזמי הזהב אשר באזניהם" ולא נאמר ויתפרקו הנשים וכו'.

תלמידי חכמים לא נהגו ללכת בראש־חודש ל"ישיבה", אלא ערכו לעצמם מסיבות רעים לשמח לבם, בהם לקחו חלק בעלי קולות ערבים. כמה מהם הקדישו יום זה לענייני חולין כגון תיקון גלימותיהם או נעליהם המרופטות.

גם רבנים וחכמים שבכל ימי החודש נהגו בחומרה עם עצמם ועם זולתם, ביקשו להתפרק ביום זה מכל דאגה. אבא נוהג היה לקחת אותי אתו לטיול שהיה עורך יחד עם חבריו הרבנים אברהם פילוסוף ויוסף מרדכי הלוי, ששימשו בגבאות בבית חינוך יתומים, ואשר עשו להם מנהג לצאת לפרקים בימי ראש חודש אל מחוץ לעיר. אליהם גלווה ח'אוג'ה יוסף ברזאני מי שהיה גזבר עיריית ירושלים עשרות בשנים. הם פנו לשכונת "אבו אל בצל" (מקום שעליו עומדים כיום "בניני האומה" ואשר כמה בתים ורחובות מאותם ימים עדיין נשארו עומדים על מקומם) ובשקיהם כמה אוקיות בשר, כבד ומעט ירקות ובקבוק יין ופירות. הגיעו למקום, מיד פושטים מעליהם את גלימותיהם ותולים אותן על ענפיהם של עצי הזית. מסירים את "הפוש"

(המצנפת השחורה) ושמים על ראשיהם את "התאקאיקה" (הכיפה), מעלים מדורה וצולים עליה את הבשר ומכינים סלאט עגבניות עם בצל ופלפל חריף. וכך, תוך זמירות הדעת, היו לועסים את הבשר הצלוי, לוגמים מהיין, מזמרים ומברכים, והכל מתוך יראת קודש שבענווה ולא מתוך קלות דעת חלילה.

גם עמך שמח ביום זה. בליל ראש חודש היו מתאספות משפחות משפחות וסועדות בצוותא; לפעמים נתבלט משהו בעל קול ערב אשר השמיע פיוטים וזמירות וכן מיני שירים חדשים שהיו נפוצים באותם ימים ברחוב היהודי.

אולם ראש-חודש היה גם יום של חשבון הנפש לנשים בכלל ול"מאדריגאס" בפרט — אלו האלמנות הבודדות שעלו מן הגולה כדי למות בעיר הקודש ולהיקבר בהר הזיתים. נוהגות היו גשים אלו להתכנס בערב ראש-חודש בחצרות כדי לשמוע מפי אחד החכמים את קריאת ה"מודעה". חכמים הללו שהיו אף הם ידועים כחכמי עמך שהיו מסייעים בידי זקנים וזקנות, עיקר פרנסתם על מצוות מסוג זה וכן מ"לימודים" בבתי אבלים וב"מניינים". בבית החזה, מתחת ל"אנטרי" (הקפטן) הטמינו ספרי תהלים ועירים מקומטים ובלויים מרוב שימוש, סידורים וכן קונטרסי סגולות ותפילות, מתוכם עמדו וקראו לפני הנשים את ה"מודעה" בשפת "לאדינו" המובנת להן. וזה היה המראה בשעת קריאת ה"מודעה": הנשים נתקבצו ובאו מכל פינות החצר בה התגוררו בחדרים אפלים; ראשיהן מורכנים, ועל פניהן המקומטות הבעה של דאגה וכניעה. עמדו סביב החכם בידים שלובות על לבן וזה פתח בקול רווי כאב ותוכחה: "דיקלארו איל בעל יורה חטאים דיל נומבראדו די איל בעל שני לוחות הברית דישו איל רב הגדול איל מקובל איל רב רבי אלעזר די גארמיזה" וכו' כלומר "הצהיר בעל יורה חטאים בשם בעל שני לוחות הברית אמר הרב הגדול והמקובל הרב רבי אלעזר מגארמיזה" וגומר.

ובכן "מודעה" זו לא היתה אלא שלושה-עשר עיקרים של הרמב"ם בצרוף תאור יום הדין, והן עמדו והקשיבו ורטט עובר על פניהן.

האמידות שבין הנשים הללו, אלו שקיבלו קיצבתן לעתים מזומנות מאת בניהן שנשארו בחוץ-לארץ הזמינו את "החכם" לבוא לחדריהן המהודרים. התקינו את "המיגדר", זו הספה הרכה עליה פרוש היה מכסה לבן כשלג, ערכו זה על יד זה את הכרים הקטנים המעוטרים רקמה ותחרים מעשה ידיהן, העמידו על השלחן שבפינה צנצנת עם מיני צמחים ירוקים כגון "המינתה"

ו"הרודה" (שני צמחים שהיו מצויים בכל בית שכן שמשו לא רק לסגולה אלא גם לרפואה) ובצדם פינכות למיני תרגימה שהכינו כמו ידיהן, וצלוחית יי"ש קטנה שהיתה מצויה בחדריהן של הנשים לכל מיני מיחושים ובעיקר כדי להסיר דאגה וצער כאחד — וישבו והמתינו באורך רוח. הליכותיו של "החכם" בנסיבות כאלו, שונות היו. חגיגות כבושה היתה נסוכה על פניו ולבושו כשל יום חג. לאחר שקרא לפני האשה שנתהדרה בלבושה, את הכתוב בספר בקול של חומרה שהיתה בו גם מקצת התרוממות-הרוח, ישב וגילגל שיחה עמה ברוב מתינות ובינה. יודע היה שככל שיאריך שבתו יזכה למתת של ברכה כפולה מידי האשה, ואף יקנה חזקה על המצווה הזו מדי חודש בחודשו. והאשה מצדה חשה שאורו חייה חרף בדידותה ואלמנותה. מעתה יכולה היא לצפות בשלוה וללא מורא ופחד ליום המוות הקרב ובא.

ומספר מר שמואל סידים, בן ירושלים: נער הייתי וגם ידעתי לקרוא "לאדינו" כאחד הגדולים שקראו את "מעם לועז" ורומנים בלאדינו. בחצרנו גרה בוליסה שרה שריזלי אשתו של אליהו שריזלי, בעל חנות הקמח שברחוב היהודים. אשה כבודה זו עמדה על מרפסת ביתה באורך-רוח לשווי מתלמוד-תורה בערב ראש-חודש כדי שאקרא לפניה את "המודעה". דמותה האצילה של מרת שריזלי שהיתה חשוכת בנים עודנה עומדת בפני עיני. על עיניה היפות שכן הצער על גורלה המר. יושבה ממולי והיתה מקשיבה ברטט למלים שיצאו מפיה, הילד הקטן אשר בקושי עמדתי על תוכנו. לאחר מכן הגישה לי "דולסורה", מיני מתיקה, שהוציאה מהארון שבקיר.

היו נשים שהלכו בערבי ראש-חודש לכותל המערבי לשמוע את קריאת המודעה מפיו של השמש מיוחס שהיתה לו חזקה על המקום מאבותיו ומאבות אבותיו.

כיום, אותן נשים צדקניות, "מדרינאס" כמעט שאין בנמצא ואין חכמים מבני עמך אשר יעסקו במצווה זו. בכלל, דומני, כי מנהג זה אינו קיים עוד כיון שאין דורש לו. כששאלתי את דודתי הזקנה טיה ליוג'ה די קואינקה, אם נוהגת היא לשמוע את המודעה, ענתה לי שאין מי שיקרא אותה לפניה. היא הוסיפה ואמרה כי שמעה "שבבית כנסת טרנטו" בשכונת "אהל משה", יושב בראש חודש מגיין יהודים הקרויים "עשרה בטלנים", האומרים תהלים שלוש פעמים מהחל ועד כלה. הללו שרויים כל הזמן ב"תענית הדיבור" ונשים צדקניות הגרות בשכונה, מגישות להם דברי חלב ודברי מאפה כדי

להשיב את רוחם. כיון שבאו, הן יושבות להן ומקשיבות לפסוקי התהלים היוצאים מפיהם של ה"עשרה בטלנים" — וזה במקום המודעה. "אבל אני זקנתי, הוסיפה טיה ליוג'ה ואמרה, אין בכוחי ללכת לשם". "איל דיו כי מי פירדוני" (יסלח לי האל).

אם בכל יום, וביחוד ביום שישי, פשטו העניים על-פני כל רובע היהודים בעיר החדשה ובשכונות החדשות, הרי בראש חודש גדל עוד יותר מספרם. הולכים היו קבוצות קבוצות. בראש כל קבוצה הלכו נשים, שהיו ידועות כתוקפניות יותר, כשהן גוררות אחריהן את בעליהן או את אביהן הסומא. יום ראש חודש נתן משנה תוקף לעניים. נדמה היה כאילו לא באו לבקש נדבות, אלא לתבוע פרעון של שטר. דיה היתה המלה "ראש חודש" כדי להשתיק כל התנגדות או השתמטות מצד בעלי-הבית. מספרם של עניי ירושלים בשנים שקדמו למלחמת העולם הראשונה שנוונו מקופת התמיכות של ועדי הכוללים, הגיע למאות.

אולם היו גם שני ראשי חודש עצובים. היו אלה ראש חודש ניסן וראש חודש אלול, ימי "המשמרה", שאז היו הורינו עולים ל"בית החיים" היינו, להר הזיתים, להשתטח על קברי בני המשפחה באותו ההר, הזרוע כולו מצבות. בימי ראש חודש אלה, שררה בבית אורה עצובה. אמי לבשה שמלה כהה ואת שערותיה כינסה אל תוך "יאזמה" (מטפת ראש) פשוטה ללא קישוט ועיטור. עצובים היו פני אמי באותם הימים ולפעמים ראיתי בעיניה היפות דמעה חרישית. באותו יום השתדלתי לא להמרות את פיה ולהתנהג בשקט. בצאתי ללכת בשעות הבוקר לתלמוד-תורה, רואה הייתי את העגלה הרתומה לשני סוסים שבה נסעו הורי, יחד עם סבתי ודודותי, כדי להשתטח על קברי בני המשפחה. את ההליכה להר-הזיתים קראו הורינו "אבאשאר אה באשו" (לרדת למטה) או ללכת ל"בית החיים".

בשובי לעת צהרים מתלמוד-תורה, ראיתי את אבא כשהוא מתבודד ב"ישיבה" ואת אמא כשהיא מהורהרת ופניה אפופים עננה של עצב. בראש חודש נהגו הורינו לתת לנו "דמי-כיס" — מספר מטליקים (אגורות), ששמרנו עליהם היטב לשעת הדחק. אני לא הסתפקתי בדמי-הכיס הללו, אלא גם סרתי אל סבתי, שבזכות בעלה, נהגה לקבל חלוקה מכולל הונגריה כדי לזכות בארבעה מטליקים נוספים שנתנה לי מדי חודש בחודשו, שהיו מאזנים את "תקציבי" החדשי.

עומד אני בסיומו של פרק זה, אך עדיין לא סיפרתי את מעשה "ברכת הלבנה", שזכרו צפון בלבי בכל הדרו.

המנהג לברך על הלבנה לא נתקיים דוקא בראש חודש, אלא ימים ספורים לאחר מכן, לאחר שהתחיל להתגלות על פני השמים חרמש הסהר. על-פי רוב כיוונו את מועד "קידוש הלבנה", למוצאי שבת, כדי לקיים את הכתוב: כשהוא מבושם ובגדיו נאים. מתרחים היינו בחצר בית הכנסת ופנינו מול הלבנה, ואבא היה מתחיל בקולו, שהיה מלא חן ונועם, את הפרק "הללויה הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים". ואילו אנו הקטנים, יותר משהקשבנו לברכת הלבנה, עקבנו אחרי הלבנה והסתכלנו בפניה. הברכה נאמרה בשקט, ללא הרמת קול יתירה, שלא בדומה למתפללי בית הכנסת של האשכנזים, שקידשו אף הם את הלבנה בקרבת מקום בקול רם. אם היו עננים מכסים באותה שעה את השמים, היינו מחכים בקוצר רוח שיתפזרו וירפו מן הלבנה, למען תקשיב היטב לתפילתנו. וכשהיה אבא מגיע לפסוק "כשם שאנו מרקדים כנגדך ואין אנו יכולים לנגוע בך" — היינו ממלאים מצוות רקידה זו בהתלהבות.

והשירה היתה מתלכדת בין שתי קבוצות המתפללים מסביב. קבוצה אחת היתה גומרת ושניה מתחילה. קבוצות קבוצות של יחידי בתי הכנסת כולם התפללו יחד לאל כי "לא יוכלו אחרים לנגוע בנו ולא ישלטו בנו".

לאחר ברכת הלבנה, היו שנהגו להוציא מכיסם מטבע של נחושת ולהסתכל בה לאור הירח כשם שנהגו לאחר ברכת ההבדלה, סגולה לסימן טוב והצלחה. עתה היו הכל נפרדים זה מזה בברכת ראש חודש טוב ומבורך, או שהיו ממשיכים לשוחח לאור הלבנה, שהיה מאיר את פניהם בזוהר רך ומתוק. וכשהיינו חוזרים הביתה בלילות לבנה בקיץ, רואים היינו את אמותינו יושבות ליד החלונות והבית כולו מוצף באור הלבנה עד שלא היה צורך להעלות את מנורות הנפט. ולאור הלבנה שרו אמותינו את השירים הנוגים והעצובים ביותר, שרמזו על בנות שהגיעו לפרקן וטרם גישאו.

"אלטה אלטה איס לה לונה

קואנדו אין פיסה אמאניסיר

איז'ה אירמוזה סין בינטורה

נו אייגי אה נאסיר".

(גבוהה הלבנה כשהיא מתחילה לזרוח. נערה יפה בלי מזל מוטב לה שלא
אד"ח 1234567
 תיולד).

אחרי ברכת הלבנה, היה אבא נכנס הביתה ומברך את בני־הבית, בחודש
 טוב ומבורך, ואמא היתה עונה לעומתו "עליכם ועלינו מבורך". באותו
 לילה לא עסקה אמא בשום עבודת בית. אבא לא נכנס ל"ישיבה" כדי ללמוד.
 יושב היה בחצר הבית ומגלגל שיחה עם אמא. היתה זו שעת מנוחה ושלוה
אוצר החכמה
 משפחתית.

אד"ח 1234567

ואילו ח'אואג'ה יוסף ברזאני המנוח, שכבר הזכרנוהו רבות, היה אומר:
 לא נברא ראש חודש אלא כדי להרגיע ולגחם את הלבנה אשר בעת היבראה
 שפכה דמעות לפני הקדוש ברוך הוא על כי אורה חלש מאור השמש, ואין
 היא זורחת אלא שעות אחדות בלבד בלילה, בעוד שהשמש מאירה משעות
 הבוקר עד שעות הערב אוצר החכמה ללא הפסק. אז אמר לה האל כי תמורת התפקיד
 הצנוע הזה, יברכו אותה בני ישראל אד"ח 1234567 "ברוך יוצרך ברוך עושך ברוך קונך
 ברוך בוראך".

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

ילדות בירושלים הישנה - א פרקי הוי מימים עברו (שבת ומועד) יהושע, יעקב בן חנניה גבריאל עמוד מס : 31